

Ә.А. Болат^{1*} , **Ш.А. Саймова²** ¹ І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ., Қазақстан² ҚР Жоғарғы сот жанындағы сот төрелігі академиясы, Астана қ., Қазақстан

*e-mail: alibekblato@mail.ru

ҚАРУСЫЗДАНУ ҚАҒИДАСЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДАҒЫ «ЖАҒАНДЫҚ НӨЛ» КОНЦЕПЦИЯСЫНЫҢ ҚҰҚЫҚ ҚОЛДАНУДЫҢ ҚАЗІРГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Бұл ғылыми мақалада қарусыздану қағидасын жүзеге асырудағы «Жаһандық нөл» концепциясының құқық қолданудағы қазіргі мәселелері талданады. Зерттеудің мақсаты – ядролық қарудан толық бас тартуға бағытталған «Жаһандық нөл» концепциясын жүзеге асырудағы құқықтық кедергілерді анықтау және оларды шешу жолдарын ұсыну. Зерттеу барысында халықаралық құқықтағы қарусыздану қағидаларының теориялық және практикалық аспектілері қарастырылды. Негізгі идея – ядролық қарудан азат әлем құру үшін халықаралық құқықтық жүйені жетілдіру қажеттілігі. Жұмыстың ғылыми және практикалық маңыздылығы қарусыздану процесін жеделдетуге бағытталған ұсыныстарды әзірлеумен байланысты. Зерттеуде талдау, салыстырмалы құқықтық әдіс, тарихи және жүйелік талдау әдістері қолданылды. Негізгі нәтижелер ретінде халықаралық құқықтық нормалардың толық орындалмауы, ядролық державалардың ұстанымы, тексеру механизмдерінің жеткіліксіздігі және саяси еріктің жетіспеушілігі сияқты мәселелер анықталды. Зерттеу қорытындылары қарусыздану саласындағы құқық қолданудың жетілдірілуіне үлес қосады. Жұмыстың нәтижелері халықаралық ұйымдар мен мемлекеттердің қарусыздану саясатын қалыптастыруда практикалық маңызға ие. Практикалық мәні – ұсынылған шараларды іске асыру арқылы ядролық қарудан азат әлем құруға ықпал ету.

Түйін сөздер: Жаһандық нөл, қарусыздану, құқыққолдану, концепция, халықаралық қауіпсіздік, ядролық шеттету, қаруды жою, халықаралық қатынастар.

A. Bolat^{1*}, Sh. Saimova²¹Zhetysu University, Taldykorgan, Kazakhstan²Academy of Justice under the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan

*e-mail: alibekblato@mail.ru

Actual Issues of Law Enforcement of the «Global Zero» Concept in the Implementation of the Disarmament Principle

In this scientific article, current issues of legal application in the implementation of the “Global Zero” concept within the principle of disarmament are analyzed. The aim of the study is to identify legal obstacles in the realization of the “Global Zero” concept aimed at complete nuclear disarmament and to propose ways to overcome them. During the research, theoretical and practical aspects of disarmament principles in international law were examined. The main idea is the necessity to improve the international legal system to create a world free of nuclear weapons. The scientific and practical significance of the work is associated with developing proposals aimed at accelerating the disarmament process. The study employed methods such as analysis, comparative legal method, historical, and systemic analysis. The main results identified issues like incomplete implementation of international legal norms, the stance of nuclear powers, insufficiency of control mechanisms, and lack of political will. The conclusions of the study contribute to the improvement of legal application in the field of disarmament. The results have practical significance for forming disarmament policies of international organizations and states. The practical value lies in facilitating the creation of a world free from nuclear weapons through the implementation of the proposed measures.

Key words: global zero, disarmament, law enforcement, concept, international security, nuclear disarmament, disarmament, international relations.

Ә.А. Болат^{1*}, Ш.А. Саймова²

¹Жетысуский университет им. И. Жансугурова, г. Талдыкорган, Казахстан

²Академия правосудия при Верховном Суде РК, г. Астана, Казахстан

*e-mail: alibekblato@mail.ru

Актуальные вопросы правоприменения концепции «глобальный ноль» при осуществлении принципа разоружения

В данной научной статье анализируются текущие проблемы правоприменения в реализации концепции «Глобальный ноль» в контексте принципа разоружения. Цель исследования — выявить правовые препятствия в реализации концепции «Глобальный ноль», направленной на полный отказ от ядерного оружия, и предложить пути их решения. В ходе исследования рассмотрены теоретические и практические аспекты принципов разоружения в международном праве. Основная идея заключается в необходимости совершенствования международной правовой системы для создания мира, свободного от ядерного оружия. Научная и практическая значимость работы связана с разработкой предложений, направленных на ускорение процесса разоружения. В исследовании применялись методы анализа, сравнительно-правовой, исторический и системный анализ. В качестве основных результатов выявлены такие проблемы, как неполное выполнение международно-правовых норм, позиция ядерных держав, недостаточность механизмов контроля и недостаток политической воли. Выводы исследования вносят вклад в совершенствование правоприменения в области разоружения. Результаты работы имеют практическую значимость для формирования политики разоружения международными организациями и государствами. Практическая ценность заключается в содействии созданию мира, свободного от ядерного оружия, посредством реализации предложенных мер.

Ключевые слова: глобальный ноль, разоружение, правоохранительная деятельность, концепция, международная безопасность, ядерное разоружение, разоружение, международные отношения.

Кіріспе

Қазіргі әлемде халықаралық қауіпсіздік пен тұрақтылық мәселелері адамзаттың негізгі назарында тұр. Ядролық қарудың таралуы, оны қолдану қауіпі және жаппай қырып-жою қаруларының дамуы әлемдік қауымдастықтың басты мәселелерінің бірі болып табылады. Ядролық қарудың жойқын күші мен оның қолданылуының салдары адамзат тарихында бұрын-соңды болмаған апаттарға әкелуі мүмкін екендігі белгілі (Cirincione, 2007). Осыған байланысты қарусыздану қағидасын жүзеге асыру және ядролық қарудан азат әлем құру қажеттілігі туындайды.

«Жаһандық нөл» концепциясы ядролық қарудан толық бас тартуды көздейтін бастама болып табылады. Бұл концепция халықаралық құқықтың қарусыздану саласындағы негізгі бағыттарының бірі ретінде танылып отыр (Perkovich & Acton, 2009). Тақырыпты таңдаудың негіздемесі ядролық қарудың адамзатқа төндіретін қауіп-қатерін азайтуға бағытталған құқықтық тетіктерді зерттеу қажеттілігімен байланысты.

Өткен ғасырдың екінші жартысынан бастап халықаралық қауымдастық ядролық қаруды таратпау және қарусыздану мәселелеріне үлкен көңіл бөлуде (Blix, 2006). Ядролық қаруды таратпау туралы шарт (ЯҚТШ), Ядролық сынақ-

тарға жалпы тыйым салу шарты (ЯСЖТСШ) сияқты халықаралық келісімдер қабылданды. Дегенмен, бұл келісімдер ядролық қарудың толықтай жойылуына қол жеткізе алмады. Ядролық державалардың өз қаруларын сақтап қалуы, кейбір мемлекеттердің ядролық қаруға үмтылуы және халықаралық құқықтық нормалардың орындалмауы қарусыздану процесін тежеп отыр (Tannenwald, 2007).

Атақты саясаткерлер мен ғалымдар, мысалы, Генри Киссинджер, Уильям Перри, Джордж Шульц және Сэм Нанн сияқты тұлғалар ядролық қарусыз әлем құру қажеттілігі туралы пікірлерін білдірді (Shultz, Perry, Kissinger, & Nunn, 2007). Олар өз мақалаларында ядролық қарудың адамзатқа төндіретін қауіп-қатерін атап өтті және «Жаһандық нөл» концепциясын қолдады.

Дегенмен, қазіргі уақытта «Жаһандық нөл» концепциясын жүзеге асырудағы құқық қолданудың көптеген мәселелері бар. Ядролық державалардың саяси еріктерінің әртүрлілігі, халықаралық құқықтық нормалардың жетілмеуі, тексеру механизмдерінің жеткіліксіздігі сияқты факторлар бұл процесті қиындатады (Dhanapala, 2010). Осыған байланысты осы тақырыпты зерттеу өзекті болып табылады.

Ядролық қарудан азат әлем құру мәселесі қазіргі халықаралық қатынастардың бас-

ты міндеттерінің бірі болып табылады (Blix, 2006). Ядролық қарудың таралуы халықаралық қауіпсіздікке тікелей қауіп төндіреді. Солтүстік Кореяның ядролық бағдарламасы, Иранның ядролық қызметі сияқты оқиғалар әлемдік қауымдастықтың назарын аударып отыр (Meier, 2013). Бұл жағдайлар ядролық қарудың таралуын болдырмау және қарусыздану процесін жеделдету қажеттілігін көрсетеді.

Сонымен қатар, халықаралық терроризмнің таралуы, экстремистік топтардың ядролық материалдарға қол жеткізу мүмкіндігі сияқты қауіптер ядролық қаруды жоюдың маңыздылығын арттырады (Cirincione, 2007). Ядролық қарудың террористік ұйымдардың қолына түсуі адамзат үшін орны толмас апаттарға әкелуі мүмкін.

«Жаһандық нөл» концепциясының өзектілігі осы мәселелерді шешуге бағытталғандығында жатыр (Perkovich & Acton, 2009). Бұл концепция ядролық қаруды толықтай жою арқылы әлемдік қауіпсіздікті қамтамасыз етуге ұмтылады. Алайда, қазіргі уақытта бұл концепцияны жүзеге асыруда көптеген құқықтық және саяси кедергілер бар. Халықаралық құқықтық нормалардың әмбебаптығының жетіспеушілігі, ядролық державалардың ұстанымдары, тексеру механизмдерінің әлсіздігі сияқты мәселелер концепцияның іске асырылуын қиындатады (Dhanapala, 2010).

Зерттеу тақырыбының актуальділігі мынада: халықаралық құқықтағы қарусыздану қағидасын жүзеге асырудағы «Жаһандық нөл» концепциясының құқық қолданудың қазіргі мәселелерін анықтау және оларды шешу жолдарын ұсыну қажеттілігі туындап отыр. Бұл мәселелерді зерттеу халықаралық құқықтық жүйені жетілдіруге, қарусыздану процесін жеделдетуге және ядролық қарудан азат әлем құруға ықпал етеді.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы халықаралық құқық саласындағы қарусыздану мәселелерін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. «Жаһандық нөл» концепциясының құқықтық негіздерін, оның халықаралық құқық жүйесіндегі орнын анықтау арқылы осы саладағы ғылыми білімдерді толықтырады (Blix, 2006).

Практикалық маңыздылығы зерттеу нәтижелерін халықаралық ұйымдардың, мемлекеттердің қарусыздану саясатын қалыптастыруда қолдануға болады. Ұсынылған шаралар ядролық қаруды таратпау режимін нығайтуға, тексеру механизмдерін жетілдіруге, мемлекеттер арасындағы сенімді арттыруға бағытталған (Dhanapala, 2010). Бұл шаралар ядролық қарудан азат әлем құру процесін жеделдетуге ықпал етеді.

Қазіргі уақытта қарусыздану қағидасын жүзеге асыруда бірқатар проблемалық жағдайлар бар. Ядролық державалардың ядролық қаруды ұлттық қауіпсіздіктің маңызды элементі ретінде сақтау ұстанымы қарусыздану процесін тежейді (Tannenwald, 2007). Халықаралық құқықтық нормалардың барлық мемлекеттер тарапынан орындалмауы, кейбір мемлекеттердің ядролық қаруға ұмтылуы ядролық қарудың таралу қаупін арттырады (Meier, 2013).

Сонымен қатар, халықаралық тексеру механизмдерінің жеткіліксіздігі ядролық қызметті тиімді бақылауға мүмкіндік бермейді (Blix, 2006). Саяси еріктің жетіспеушілігі, мемлекеттер арасындағы сенімсіздік, аймақтық қақтығыстар қарусыздану процесіне кері әсер етеді (Dhanapala, 2010).

Осы мәселелерді шешу үшін «Жаһандық нөл» концепциясын жүзеге асырудағы құқық қолданудың қазіргі мәселелерін кешенді зерттеу қажет. Бұл зерттеу халықаралық құқықтық жүйені жетілдіруге, қарусыздану процесін жеделдетуге және ядролық қарудан азат әлем құруға ықпал етеді (Perkovich & Acton, 2009).

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының ядролық қарудан бас тарту тәжірибесін зерттеу және оны басқа мемлекеттерге үлгі ретінде көрсету маңызды. Қазақстанның бұл тәжірибесі қарусыздану процесінде оң нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді (Syrgybayev, 2016).

Осылайша, «Жаһандық нөл» концепциясын жүзеге асырудағы құқық қолданудың қазіргі мәселелерін зерттеу қазіргі заманның өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Бұл зерттеу халықаралық құқық саласындағы ғылыми білімдерді толықтырып қана қоймай, қарусыздану процесін жеделдетуге, ядролық қарудан азат әлем құруға ықпал етеді.

Әдістер мен қолданылған материалдар

Бұл зерттеуде халықаралық құқықтық актілер, ғылыми әдебиеттер және статистикалық деректер қолданылды. Негізгі халықаралық құқықтық актілер ретінде Ядролық қаруды таратпау туралы шарт (ЯҚТШ), Ядролық сынақтарға жалпы тыйым салу шарты (ЯСЖТСШ) және Ядролық қаруды тыйым салу шарты (ЯҚТШ) қарастырылды. Статистикалық мәліметтер Халықаралық атом энергиясы агенттігінің (МАГАТЭ) және басқа халықаралық ұйымдардың ресми дереккөздерінен алынды.

Зерттеу барысында талдау, синтез, салыстырмалы-құқықтық, тарихи және жүйелік талдау әдістері қолданылды. Талдау және синтез әдістері арқылы халықаралық құқықтық актілер мен ғылыми әдебиеттердің мазмұны зерттеліп, негізгі тұжырымдар жасалды. Салыстырмалы-құқықтық әдіс әртүрлі мемлекеттердің қарусыздану саласындағы заңнамаларын салыстыруға мүмкіндік берді. Тарихи әдіс қарусыздану қозғалысының даму эволюциясын түсінуге көмектесті. Жүйелік талдау әдісі «Жаһандық нөл» концепциясының халықаралық құқық жүйесіндегі орнын анықтауға бағытталды. Алдымен тақырыпқа қатысты әдебиеттер мен құқықтық актілер жинақталып, жүйеленді. Халықаралық шарттардың мәтіндері мұқият талданып, олардың қарусыздану процесіндегі рөлі бағаланды. Мемлекеттердің қарусыздану саласындағы ұстанымдары мен саясаттары зерттелді. Алынған мәліметтерді талдау арқылы «Жаһандық нөл» концепциясын жүзеге асырудағы құқық қолданудың қазіргі мәселелері айқындалып, оларды шешу жолдары ұсынылды.

Әдебиеттерге шолу

Қарусыздану және «Жаһандық нөл» концепциясы бойынша шетелдік авторлардың көптеген еңбектері бар, олар ядролық қарудан азат әлем құру мәселелерін жан-жақты қарастырады. Бұл бөлімде осы тақырып бойынша жазылған негізгі және жаңа еңбектер талданып, олардың ғылыми үлестері мен зерттеудегі бос орындары анықталады.

Перкович пен Актонның еңбегі ядролық қарудан толық бас тартудың мүмкіндіктері мен кедергілерін талдайды. Авторлар ядролық қаруды жою үшін халықаралық ынтымақтастықтың маңыздылығын атап өтеді және ядролық державалардың саяси ерігін арттыру қажеттігін көрсетеді. Олар қарусыздану процесінде сенімді нығайту шараларының рөлін ерекше атап өтеді (Perkovich, G., & Acton, J. M. 2009). Танненвальд ядролық қаруды қолдануға қарсы халықаралық нормаларды зерттейді. Ол ядролық қаруды қолдану «табуы» халықаралық қатынастарда маңызды рөл атқаратынын көрсетеді және бұл табуды нығайту қажеттігін атап өтеді. Автор ядролық қаруды қолданбау мәдениетін қалыптастырудың маңыздылығын айқындайды (Tannenwald, N. 2007).

Дханапала Ядролық қаруды таратпау туралы шарттың (ЯҚТШ) көпжақты дипломатиядағы рөлін ашады. Автор ЯҚТШ-ның

тиімділігін арттыру жолдарын ұсынады және мемлекеттердің міндеттемелерін орындау маңыздылығын көрсетеді. Ол қарусыздану процесінде көпжақты дипломатияның ықпалын талдайды (Dhanapala, J. 2010). Маунт АҚШ-тың ядролық қару жүйесін жаңарту мәселелерін қарастырады. Автор ядролық қаруды сақтап қалудың себептерін талдайды және бұл саясаттың қарусыздану процесіне әсерін көрсетеді. Ол ядролық қаруды жаңарту мен қарусыздану арасындағы қайшылықтарды ашады (Mount, A. 2019). Миан мен Уэр ядролық қару қаупінің қайта артуы және қарусыздану қажеттілігі туралы жазады. Олар ядролық қарудың таралуының жаңа қауіптерін көрсетіп, қарусыздану процесін жеделдету қажеттігін атап өтеді. Авторлар ядролық қарудың гуманитарлық салдарын талдайды (Mian, Z., & Ware, A. 2018). Рауф ядролық қарудан азат әлем құру үшін қажетті тексеру механизмдерін талдайды. Ол тексеру тетіктерінің жетілдірілуі қарусыздану процесінің тиімділігі үшін маңызды екенін көрсетеді. Автор халықаралық бақылау жүйелерін күшейту қажеттілігін атап өтеді (Rauf, T. 2017). Бликс жаппай қырып-жою қаруларын жою мәселелерін қарастырады. Ол халықаралық құқықтық құралдарды нығайту және тексеру механизмдерін жетілдіру қажеттігін көрсетеді. Автор қарусыздану процесінде халықаралық ұйымдардың рөлін талдайды (Blix, H. 2006).

Мейер Иранның ядролық бағдарламасын шешудегі Еуропаның күш-жігерін талдайды. Автор санкциялар мен дипломатияның шектеулерін көрсетіп, қарусыздану процесіндегі қиындықтарды атап өтеді. Ол ядролық дағдарыстарды шешуде көпжақты келіссөздердің маңыздылығын көрсетеді (Meier, O. 2013). Соков АҚШ пен Ресей арасындағы қару-жаракты бақылау келісімдерінің болашағын талдайды. Ол екі елдің арасындағы келіссөздердің тоқтап қалуы қарусыздану процесіне кері әсер ететінін көрсетеді. Автор стратегиялық тұрақтылықты сақтау қажеттігін атап өтеді (Sokov, N. 2020). Фин Ядролық қаруды тыйым салу шартының (ЯҚТШ) қарусыздануға жаңа жол ашатынын көрсетеді. Автор шарттың қабылдануы ядролық қаруды заңсыз деп тануға мүмкіндік беретінін атап өтеді. Ол ядролық қаруды моральдық жағынан қабылдамау маңыздылығын көрсетеді (Fihn, B. 2017). Сиринчионе ядролық қарудың тарихы мен болашағын талдайды. Ол ядролық қаруды бақылаудың халықаралық механизмдерін күшейту қажеттігін көрсетеді. Автор ядролық қарудың таралуын болдырмау үшін жаһан-

дық ынтымақтастықтың маңыздылығын атап өтеді (Cirincione, J. 2007).

Кассенова Қазақстанның ядролық саясатын зерттейді. Ол Қазақстанның ядролық қарудан бас тарту тәжірибесін және оның халықаралық қауіпсіздікке қосқан үлесін көрсетеді. Автор Қазақстанның қарусыздану процесіндегі рөлін талдайды (Kassenova, T. 2014). Сауэр АҚШ-тың Трамп әкімшілігінің ядролық қаруға қатысты саясатын талдайды. Ол бұл саясаттың қарусыздану процесіне әсерін көрсетеді. Автор ядролық қаруды жоюдағы саяси еріктің маңыздылығын атап өтеді (Sauer, T. 2019). Саган ядролық қарудың таралуының себептерін зерттейді. Ол мемлекеттердің ядролық қаруға ұмтылуының факторларын талдайды. Автор ядролық қаруды таратпау режимін нығайту қажеттігін көрсетеді (Sagan, S. D. 2011). Уильямс пен Форд ЯҚТШ-ның 50 жылдығына орай оның қазіргі жағдайын талдайды. Олар шарттың жетістіктері мен кемшіліктерін көрсетіп, оны жетілдіру жолдарын ұсынады. Авторлар шарттың болашақтағы перспективаларын бағалайды (Williams, H., & Ford, C. A. 2018).

Жоғарыда аталған еңбектер қарусыздану және «Жаһандық нөл» концепциясы бойынша маңызды мәселелерді талдайды. Авторлар ядролық қарудың таралуының қауіптілігін көрсетіп, қарусыздану процесінің кедергілерін талдайды. Perkovich пен Acton (2009) халықаралық ынтымақтастықтың маңыздылығын атап өтіп, ядролық державалардың саяси ерігін арттыру қажеттігін көрсетеді. Tannenwald (2007) ядролық қаруды қолданбау «табуын» нығайту арқылы ядролық қарудың рөлін төмендетуді ұсынады. Dhanapala (2010) ЯҚТШ-ның тиімділігін арттыру үшін көпжақты дипломатияның маңыздылығын көрсетеді. Rauf (2017) тексеру механизмдерін жетілдіру қажеттігін атап өтіп, ядролық қарудан азат әлем құру үшін сенімді бақылау жүйелерін қалыптастыруды ұсынады. Fihn (2017) ЯҚТШ-ның қабылдануы ядролық қаруды заңсыз деп тануға мүмкіндік беретінін көрсетіп, қарусыздану процесіне жаңа серпін беретініне сенімді. Sokov (2020) АҚШ пен Ресей арасындағы қару-жарақты бақылау келісімдерінің болашағына назар аударады. Ол стратегиялық тұрақтылықты сақтау үшін келіссөздерді жалғастырудың маңыздылығын атап өтеді. Sauer (2019) ядролық қаруды жоюдағы саяси еріктің жетіспеушілігін көрсетеді.

Жоғарыда аталған еңбектерде қарусыздану процесінің жалпы мәселелері қарастырылғанымен, «Жаһандық нөл» концепциясын жүзеге

асырудағы құқық қолданудың нақты мәселелері терең зерттелмеген. Атап айтқанда:

- Халықаралық құқықтық нормалардың әмбебаптығының жетіспеушілігі: Ядролық қаруды тыйым салу шартының барлық мемлекеттер тарапынан қабылданбауы және ядролық державалардың шартқа қосылудан бас тартуының құқықтық салдары толық талданбаған.

- Ядролық державалардың құқықтық міндеттемелері: Ядролық державалардың қарусыздану бойынша құқықтық міндеттемелерін күшейту және олардың жауапкершілігін арттыру мәселелері жеткіліксіз зерттелген.

- Тексеру механизмдерінің құқықтық негіздері: Тексеру тетіктерінің халықаралық құқықтағы орнын және олардың тиімділігін арттыру жолдарын құқықтық тұрғыдан талдау қажеттілігі бар.

- Құқық қолданудың практикалық мәселелері: Халықаралық құқықтық нормалардың ұлттық деңгейде жүзеге асырылуы және бұл процестегі қиындықтар аз зерттелген.

Осылайша, біздің зерттеуіміз осы бос орындарды толтыруға бағытталған. Біз «Жаһандық нөл» концепциясын жүзеге асырудағы құқық қолданудың қазіргі мәселелерін анықтап, оларды шешу жолдарын ұсынамыз. Атап айтқанда:

- Халықаралық құқықтық нормалардың әмбебаптығын қамтамасыз ету жолдарын талдаймыз.

- Ядролық державалардың құқықтық міндеттемелерін күшейту үшін ұсыныстар береміз.

- Тексеру механизмдерінің құқықтық негіздерін жетілдіру жолдарын ұсынамыз.

- Құқық қолданудың практикалық мәселелерін анықтап, оларды шешу тетіктерін ұсынамыз.

Бұл зерттеу қарусыздану процесін жеделдетуге және ядролық қарудан азат әлем құруға ықпал етеді. Сонымен қатар, ол халықаралық құқық саласындағы ғылыми білімдерді толықтырып, практикалық ұсыныстар арқылы мемлекеттер мен халықаралық ұйымдардың қарусыздану саясатын қалыптастыруда пайдалы бола алады.

Нәтижелер мен талқылау

«Жаһандық нөл» концепциясының құқықтық негіздерін талдау. Зерттеу барысында «Жаһандық нөл» концепциясының халықаралық құқықтық негіздері жан-жақты зерттелді. Бұл концепция ядролық қарудан толық бас тартуды және ядролық қарудан азат әлем құруды мақсат етеді. Халықаралық құқықта бұл мақсатқа жету

үшін негізгі құрал ретінде Ядролық қаруды тыйым салу шарты (ЯҚТШ) қарастырылады, ол 2017 жылы қабылданды және 2021 жылы күшіне енді (United Nations, 2017).

ЯҚТШ ядролық қаруды жасауға, иеленуге, сақтауға, сынауға, қолдануға және оны қолдану қаупін төндіруге толықтай тыйым салады. Бұл шарт ядролық қаруды толықтай жоюға бағытталған алғашқы халықаралық құқықтық акт болып табылады (ICAN, 2017). Алайда, ядролық державалар бұл шартқа қосылмаған, бұл оның тиімділігін шектейді. Бұл мемлекеттер шарттың қауіпсіздік саласындағы мүдделеріне сәйкес келмейтінін мәлімдейді (Mount, 2019).

Құқық қолданудағы қазіргі мәселелердің талдауы:

- Халықаралық құқықтық нормалардың әмбебаптығының жетіспеушілігі. Зерттеу көрсеткендей, ядролық қарусыздану саласындағы халықаралық құқықтық нормалардың әмбебаптығы жетіспейді. ЯҚТШ-ға 86 мемлекет қол қойып, 55 мемлекет ратификациялағанымен, ядролық қаруы бар мемлекеттер және олардың одақтастары шартқа қосылмаған (ICAN, 2021). Бұл жағдай халықаралық құқықтық режимнің әлсіздігін көрсетеді және ядролық қарудың таралу қаупін арттырады.

- Ядролық державалардың ұстанымы. Ядролық державалар ядролық қаруды ұлттық қауіпсіздіктің негізгі элементі ретінде сақтап қалуда. АҚШ, Ресей, Қытай, Франция және Ұлыбритания ядролық қаруды стратегиялық ұстап тұру құралы деп санайды (Nuclear Posture Review, 2018). Бұл мемлекеттер ЯҚТШ-ға қосылудан бас тартып, ядролық қаруды жоюға бағытталған нақты қадамдар жасауда баяу әрекет етуде. Бұл «Жаһандық нөл» концепциясын жүзеге асыруды қиындатады.

- Тексеру механизмдерінің жеткіліксіздігі. Халықаралық тексеру механизмдері барлық мемлекеттердің ядролық қызметін тиімді бақылауға мүмкіндік бермейді. МАГАТЭ-нің өкілеттігі кейбір жағдайларда шектеулі, ал мемлекеттер тексерулерге толықтай ашық болмауы мүмкін (IAEA, 2019). Сонымен қатар, ядролық қаруды тыйым салу шартының тексеру механизмдері әлі толықтай қалыптаспаған, бұл ядролық қарудың жасырын дамуын болдырмауға кедергі келтіреді (Rauf, 2017).

- Саяси еріктің жетіспеушілігі. Кейбір мемлекеттерде ядролық қарусыздануға бағытталған саяси ерік жетіспейді. Ядролық қаруды ұлттық мүдделерін қорғау құралы ретінде қарастыратын мемлекеттер қарусыздану процесіне қаты-

суда белсенді емес (Mount, 2019). Бұл жағдай халықаралық қауымдастықтың бірлескен әрекеттерін тежейді.

Мәселелерді шешу жолдарының талқылауы бойынша келесі аспектілерді атап айтқан жөн:

- Халықаралық құқықтық нормаларды нығайту. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, халықаралық құқықтық нормалардың әмбебаптығын қамтамасыз ету қажет. Бұл үшін барлық мемлекеттердің ЯҚТШ-ға қосылуын ынталандыру керек. Мысалы, дипломатиялық күш-жігерді арттыру арқылы ядролық державаларды шартқа қосуға бағытталған іс-шаралар ұйымдастыру қажет (Fihn, 2017). Сонымен қатар, Ядролық қаруды таратпау туралы шарттың (ЯҚТШ) шеңберінде қарусыздануға бағытталған нақты міндеттемелерді күшейту маңызды.

- Тексеру механизмдерін күшейту. МАГАТЭ-нің өкілеттігін кеңейту және тексеру механизмдерін жетілдіру маңызды. Бұл ұйымның инспекция жүргізу мүмкіндіктерін арттыру, мемлекеттердің ядролық қызметі туралы ақпарат алмасу жүйесін жетілдіру қажет (IAEA, 2019). ЯҚТШ шеңберінде тексеру механизмдерін нақтылау және оларды тиімді іске асыру тетіктерін дамыту қажет (Rauf, 2017).

- Сенімді нығайту шаралары. Мемлекеттер арасындағы сенімді арттыру үшін дипломатиялық диалогты дамыту қажет. Ядролық державалар арасында тұрақты келіссөздер жүргізу, ашықтықты қамтамасыз ету, бірлескен қауіпсіздік бастамаларын іске асыру сенімді нығайтуға ықпал етеді (Mian & Ware, 2018). Бұл шаралар қарусыздану процесін жеделдетуге мүмкіндік береді.

- БҰҰ-ның рөлін арттыру. БҰҰ қарусыздану мәселелерінде үйлестіруші рөл атқара алады. Ұйымның шеңберінде арнайы комитеттер мен жұмыс топтарын құру арқылы қарусыздану процесін тиімді басқаруға болады (United Nations Office for Disarmament Affairs, 2020). Сонымен қатар, БҰҰ-ның резолюциялары арқылы мемлекеттерге қарусыздану бойынша міндеттемелерді жүктеуге болады.

Қазақстан ядролық қарудан бас тарту арқылы қарусыздану процесіне маңызды үлес қосты. 2019 жылы Қазақстан ЯҚТШ-ға қол қойып, оны ратификациялады (Ministry of Foreign Affairs of Kazakhstan, 2019). Бұл елдің ядролық қарусыздануға деген ұмтылысы және халықаралық қауіпсіздікке қосқан үлесі жоғары бағаланады.

Қазақстанның бұл қадамы халықаралық қауымдастықта үлгі ретінде қабылданады. Ел ядролық қаруды таратпау режимінің нығаюы-

на және Орталық Азияда ядролық қарудан азат аймақ құруға ықпал етті (Kassenova, 2014). Бұл аймақтық қауіпсіздікті арттыруға және қарусыздану процесін жеделдетуге мүмкіндік берді.

Алдыңғы зерттеулерде ядролық қарусызданудың жалпы мәселелері қарастырылды. Мысалы, Mount (2019) ядролық қарудың ұлттық қауіпсіздік саясатындағы рөлін талдады, бірақ құқықтық тетіктердің жетілдірілуі туралы нақты ұсыныстар аз болды. Mian & Ware (2018) ядролық қаруды жоюдың моральдық және құқықтық негіздерін зерттеді, алайда тексеру механизмдерінің мәселелеріне терең тоқталмады.

Бұл зерттеу «Жаһандық нөл» концепциясын жүзеге асырудағы құқық қолданудың нақты мәселелерін анықтап, оларды шешу жолдарын ұсынумен ерекшеленеді. Сонымен қатар, Қазақстанның тәжірибесін талдау арқылы қарусыздану процесінде нақты мысалдар келтірілді.

Зерттеу нәтижелерін қорытындылайтын болсақ:

- Халықаралық құқықтық нормалардың әмбебаптығының жетіспеушілігі ядролық қарудың таралу қаупін арттырады. Барлық мемлекеттердің ЯҚТШ-ға қосылуын қамтамасыз ету қажет.

- Ядролық державалардың ұстанымы қарусыздану процесін тежейді. Олардың ядролық қаруды стратегиялық құрал ретінде сақтап қалуы «Жаһандық нөл» концепциясын жүзеге асыруға кедергі келтіреді.

- Тексеру механизмдерінің жеткіліксіздігі ядролық қызметті тиімді бақылауға мүмкіндік бермейді. МАГАТЭ-нің өкілеттігін кеңейту және тексерулердің тиімділігін арттыру қажет.

- Саяси еріктің жетіспеушілігі халықаралық қауымдастықтың бірлескен әрекеттерін тежейді. Мемлекеттер арасындағы сенімді нығайту шаралары қарусыздану процесін жеделдетуге ықпал етеді.

Негізгі тұжырымдар:

- Халықаралық құқықтық жүйені жетілдіру: Қарусыздану саласындағы халықаралық құқықтық нормаларды нығайту және олардың әмбебаптығын қамтамасыз ету маңызды.

- Мемлекеттердің саяси ерігін арттыру: Ядролық қарусыздануға бағытталған саяси ерікті қалыптастыру арқылы мемлекеттердің қарусыздану процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз ету қажет.

- Сенімді нығайту шараларын дамыту: Мемлекеттер арасындағы дипломатиялық диалогты дамыту, ашықтықты қамтамасыз ету және бірлескен қауіпсіздік бастамаларын іске асыру арқылы сенімді нығайту маңызды.

- Халықаралық ұйымдардың рөлін күшейту: БҰҰ және МАГАТЭ сияқты халықаралық ұйымдардың қарусыздану процесіндегі үйлестіруші рөлін арттыру қажет.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, «Жаһандық нөл» концепциясын жүзеге асыру ұзақ мерзімді және күрделі процесс болып табылады. Алайда, халықаралық қауымдастықтың бірлескен күш-жігері, құқықтық тетіктердің жетілдірілуі және саяси еріктің қалыптасуы арқылы ядролық қарудан азат әлем құру мүмкіндігі бар.

Технологиялық дамудың қарқындылығы жаңа қауіптерді тудырады, сондықтан қарусыздану саласындағы құқықтық тетіктерді үнемі жетілдіру қажет. Сонымен қатар, ядролық энергетиканы бейбіт мақсатта пайдалану мәселелеріне ерекше назар аудару керек (Sokov, 2020).

Бұл зерттеу негізінен халықаралық құқықтық аспектілерге және мемлекеттердің саяси ұстанымдарына көңіл бөлді. Болашақ зерттеулерде әлеуметтік-экономикалық факторларды, қоғамдық пікірді және ядролық қарусызданудың аймақтық ерекшеліктерін тереңірек зерттеу ұсынылады.

«Жаһандық нөл» концепциясын жүзеге асырудағы құқық қолданудың қазіргі мәселелерін анықтау және талдау арқылы қарусыздану процесінің негізгі кедергілері анықталды. Зерттеу нәтижелері халықаралық құқықтық жүйені жетілдіру, тексеру механизмдерін күшейту және мемлекеттер арасындағы сенімді нығайту қажеттілігін көрсетті.

Қазақстанның ядролық қарудан бас тарту тәжірибесі қарусыздану процесінде оң нәтижелерге қол жеткізуге болатынын дәлелдейді. Бұл тәжірибе басқа мемлекеттерге үлгі бола алады және халықаралық қауымдастықтың ядролық қарудан азат әлем құруға ұмтылысын нығайтады.

Қорытынды

Бұл зерттеудің негізгі мақсаты — қарусыздану қағидасын жүзеге асырудағы «Жаһандық нөл» концепциясының құқық қолданудағы қазіргі мәселелерін кешенді зерттеу және оларды шешу жолдарын ұсыну болды. Осы мақсатқа жету үшін талдау, салыстырмалы-құқықтық, тарихи және жүйелік талдау сияқты ғылыми зерттеу әдістері қолданылды. Халықаралық құқықтық актілер, ғылыми әдебиеттер және статистикалық деректер зерттеу материалдары ретінде пайдаланылды.

Зерттеу барысында келесі негізгі нәтижелерге қол жеткізілді:

- Халықаралық құқықтық нормалардың әмбебаптығының жетіспеушілігі анықталды. Ядролық қаруды тыйым салу шартына (ЯҚТШ) ядролық державалардың және олардың одақтастарының қосылмауы халықаралық құқықтық режимнің тиімділігін шектейді.

- Ядролық державалардың ұстанымы қарусыздану процесіне кедергі келтіреді. Олар ядролық қаруды ұлттық қауіпсіздіктің негізгі элементі ретінде сақтап қалуда.

- Тексеру механизмдерінің жеткіліксіздігі ядролық қызметті тиімді бақылауға мүмкіндік бермейді. МАГАТЭ-нің өкілеттігін кеңейту және тексеру механизмдерін жетілдіру қажеттілігі айқындалды.

- Саяси еріктің жетіспеушілігі халықаралық қауымдастықтың бірлескен әрекеттерін тежейді. Мемлекеттер арасындағы сенімді нығайту шараларының маңыздылығы көрсетілді.

Зерттеу нәтижелері «Жаһандық нөл» концепциясын жүзеге асырудағы негізгі құқықтық және саяси кедергілерді анықтап, оларды шешу жолдарын ұсынуға мүмкіндік берді. Негізгі қорытындылар төмендегідей:

- Халықаралық құқықтық жүйені жетілдіру қажет. Бұл үшін ядролық қаруды тыйым салу шартының әмбебаптығын қамтамасыз ету және ядролық державалардың шартқа қосылуын ынталандыру маңызды.

- Мемлекеттердің саяси ерігін арттыру арқылы қарусыздану процесін жеделдетуге болады. Ядролық державалардың ядролық қаруды ұлттық қауіпсіздік құралы ретінде қарастыруынан бас тартуы қажет.

- Тексеру механизмдерін күшейту қарусыздану процесінің тиімділігін арттырады. МАГАТЭ-нің өкілеттігін кеңейту және халықаралық тексерулердің тиімділігін қамтамасыз ету маңызды.

- Сенімді нығайту шараларын дамыту мемлекеттер арасындағы ынтымақтастықты арттырады. Дипломатиялық диалогты дамыту, ашықтықты қамтамасыз ету және бірлескен қауіпсіздік бастамаларын іске асыру қажет.

Зерттеу нәтижелері қарусыздану саласындағы халықаралық құқықтық жүйені жетілдіруде практикалық маңызға ие. Ұсынылған шаралар мен тетіктер халықаралық ұйымдар мен мемлекеттердің қарусыздану саясатын қалыптастыруда қолданылуы мүмкін.

Атап айтқанда:

- Халықаралық ұйымдарға (БҰҰ, МАГАТЭ) ұсыныстар берілді, олар қарусыздану процесінде үйлестіруші рөлін күшейте алады. Жаңа келісімдер мен хаттамаларды әзірлеу арқылы халықаралық құқықтық нормаларды нығайтуға ықпал ету мүмкіндігі бар.

- Мемлекеттерге ядролық қаруды тыйым салу шарттарына қосылу және оларды ратификациялау ұсынылады. Ядролық державалардың саяси ерігін арттыру үшін дипломатиялық күшжігерді арттыру маңызды.

- Ғылыми қауымдастыққа қарусыздану саласындағы зерттеулерді жалғастыру және құқықтық тетіктерді жетілдіру бойынша ұсыныстар жасау қажеттілігі көрсетілді.

Зерттеудің ғылыми білімге қосқан үлесі – Зерттеу «Жаһандық нөл» концепциясын жүзеге асырудағы құқық қолданудың нақты мәселелерін анықтап, оларды шешу жолдарын ұсыну арқылы ғылыми білімді толықтырды. Бұл жұмыс халықаралық құқық саласындағы қарусыздану мәселелерін тереңірек түсінуге мүмкіндік берді және осы бағыттағы болашақ зерттеулерге негіз қалады.

Болашақ зерттеулер мен қолдану мүмкіндіктері. Болашақта қарусыздану саласындағы зерттеулерді келесі бағыттарда жалғастыру ұсынылады:

- Аймақтық ерекшеліктерді зерттеу: Ядролық қарусызданудың аймақтық деңгейдегі мәселелерін және шешу жолдарын талдау.

- Әлеуметтік-экономикалық факторларды зерттеу: Қарусызданудың мемлекеттердің әлеуметтік-экономикалық дамуына әсерін зерттеу.

- Қоғамдық пікірді зерттеу: Қоғамның ядролық қарусыздануға көзқарасын және оны қалыптастыру жолдарын анықтау.

- Технологиялық даму мен қауіпсіздік: Жаңа технологиялардың қарусыздану процесіне әсерін зерттеу және оларды бақылау тетіктерін әзірлеу.

«Жаһандық нөл» концепциясын жүзеге асырудағы құқық қолданудың қазіргі мәселелерін зерттеу арқылы қарусыздану процесінің негізгі кедергілері анықталды және оларды шешу жолдары ұсынылды. Зерттеу нәтижелері халықаралық құқықтық жүйені жетілдіруге, тексеру механизмдерін күшейтуге және мемлекеттер арасындағы сенімді нығайтуға ықпал етеді. Бұл шаралар ядролық қарудан азат әлем құруға мүмкіндік береді және халықаралық қауіпсіздікті арттырады.

Әдебиеттер

- Blix H. (2006). *Oruzhiye terrora: osvobozhdeniye mira ot yadernogo, biologicheskogo i khimicheskogo oruzhiya* [Weapons of Terror: Freeing the World of Nuclear, Biological and Chemical Arms]. Stockholm: Weapons of Mass Destruction Commission. – 227 p.
- Cirincione J. (2007). *Ugroza vzryva: istoriya i budushcheye yadernogo oruzhiya* [Bomb Scare: The History and Future of Nuclear Weapons]. New York: Columbia University Press. – 232 p.
- Dhanapala J. (2010). *Mnogostoronnyaya diplomatiya i DNYAO: vzglyad iznutri* [Multilateral Diplomacy and the NPT: An Insider's Account]. Geneva: United Nations Institute for Disarmament Research. – 190 p.
- Meier O. (2013). *Yevropeyskiye usiliya po razresheniyu iranskogo yadernogo krizisa: predely prinuditel'noy diplomatii* [European efforts to solve the Iranian nuclear crisis: The limits of coercive diplomacy]. *Nonproliferation Review*, vol. 14(3), – pp. 403–428.
- Perkovich G., Acton, J. (2009). *Otmena yadernogo oruzhiya: debaty* [Abolishing Nuclear Weapons: A Debate]. Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace. – 337 p.
- Shultz, G. P., Perry, W. J., Kissinger, H. A., Nunn, S. (2007). *Mir, svobodnyy ot yadernogo oruzhiya* [A World Free of Nuclear Weapons]. *The Wall Street Journal* // <https://www.wsj.com/articles/SB116787515251566636>
- Syrgybayev T. A. (2016). *Yadrolyq qarudy taratpau zhane Qazaqstannyn sayasaty* [Nuclear Non-Proliferation and Kazakhstan's Policy]. – Almaty: KazNU. – 330 p
- Tannenwald N. (1999). *Yadernoye tabu: Soyedinennyye Shtaty i normativnaya osnova neispol'zovaniya yadernogo oruzhiya* [The Nuclear Taboo: The United States and the Normative Basis of Nuclear Non-Use]. *International Organization*, 53(3), 433–468. <http://www.jstor.org/stable/2601286>
- International Campaign to Abolish Nuclear Weapons (ICAN). (2017). *Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons* // https://www.icanw.org/the_treaty
- International Campaign to Abolish Nuclear Weapons (ICAN). (2021). *Signature and Ratification Status* // https://www.icanw.org/signature_and_ratification_status
- International Atomic Energy Agency (IAEA). (2019). *IAEA Annual Report 2019*. Vienna: IAEA // <https://www.iaea.org/sites/default/files/publications/reports/2019/gc64-5.pdf>
- Kassenova T. (2014). *Yadernyye ambitsii Kazakhstana* [Kazakhstan's Nuclear Ambitions]. *The Nonproliferation Review*, Vol. 21 (3-4), pp. 377–393. // <https://doi.org/10.1080/25751654.2024.2354951>
- Mian Z., Ware A. (2018). *Vozobnovleniye yadernykh ugroz i neotlozhnost' yadernogo razoruzheniya* [Renewed Nuclear Threats and the Urgency of Nuclear Disarmament]. *Global Governance*, Vol. 24 (3), pp. 411–417 // <https://doi.org/10.1163/19426720-02403010>
- Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan (2019). *Kazakhstan ratifitsiroval Dogovor o zapreshchenii yadernogo oruzhiya* [Kazakhstan Ratifies the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons] // <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/news/details/kazakhstan-ratifies-the-treaty-on-the-prohibition-of-nuclear-weapons>
- Mount A. (2019). *Modernizatsiya yadernoy triady SSHA: obosnovaniye neobkhodimosti novoy MBR* [Modernizing the U.S. Nuclear Triad: The Rationale for a New ICBM]. *The Washington Quarterly*, Vol. 42 (1), pp. 171–186 // <https://doi.org/10.1080/0163660X.2019.1590050>
- Rauf T. (2017). *Trebovaniya k proverke dlya mira bez yadernogo oruzhiya* [Verification Requirements for a Nuclear Weapon-Free World]. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). pp. 491-504 // <https://www.sipri.org/sites/default/files/SIPRIYB17c12sIII.pdf>
- Sokov N. (2020). *Novyy SNV i daleye: budushcheye kontrolya nad vooruzheniyami mezhdru SSHA i Rossiye* [New START and Beyond: The Future of U.S.-Russian Arms Control]. *Arms Control Today*, vol. 50 (1), pp. 14–19 // <https://www.armscontrol.org/act/2020-01/features/new-start-beyond-future-us-russian-arms-control>
- United Nations (2017). *Dogovor o zapreshchenii yadernogo oruzhiya* [Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons]. New York: United Nations // https://treaties.un.org/doc/Treaties/2017/07/20170707%2011-03%20AM/Ch_XXVI_9.pdf
- United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA), (2020). *Obespecheniye nashego obshchego budushchego: povestka dnya po razoruzheniyu* [Securing Our Common Future: An Agenda for Disarmament]. New York: United Nations. Retrieved from <https://www.un.org/disarmament/sg-agenda/>

References

- Blix H. (2006). *Weapons of Terror: Freeing the World of Nuclear, Biological and Chemical Arms*. Stockholm: Weapons of Mass Destruction Commission. – 227 p.
- Cirincione J. (2007). *Bomb Scare: The History and Future of Nuclear Weapons*. New York: Columbia University Press. – 232 p.
- Dhanapala J. (2010). *Multilateral Diplomacy and the NPT: An Insider's Account*. Geneva: United Nations Institute for Disarmament Research. – 190 p.
- Meier O. (2013). *European efforts to solve the Iranian nuclear crisis: The limits of coercive diplomacy*. *Nonproliferation Review*, vol. 14(3), – pp. 403–428.
- Perkovich G., Acton, J. (2009). *Abolishing Nuclear Weapons: A Debate*. Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace. – 337 p.

- Shultz, G. P., Perry, W. J., Kissinger, H. A., Nunn, S. (2007). A World Free of Nuclear Weapons. The Wall Street Journal // <https://www.wsj.com/articles/SB116787515251566636>
- Syrgybayev T. A. (2016). Nuclear Non-Proliferation and Kazakhstan's Policy. – Almaty: KazNU. – 330 p
- Tannenwald N. (1999). The Nuclear Taboo: The United States and the Normative Basis of Nuclear Non-Use. International Organization, 53(3), 433–468. <http://www.jstor.org/stable/2601286>
- International Campaign to Abolish Nuclear Weapons (ICAN). (2017). Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons // https://www.icanw.org/the_treaty
- International Campaign to Abolish Nuclear Weapons (ICAN). (2021). Signature and Ratification Status // https://www.icanw.org/signature_and_ratification_status
- International Atomic Energy Agency (IAEA). (2019). IAEA Annual Report 2019. Vienna: IAEA // <https://www.iaea.org/sites/default/files/publications/reports/2019/gc64-5.pdf>
- Kassenova T. (2014). Kazakhstan's Nuclear Ambitions. The Nonproliferation Review, Vol. 21 (3-4), pp. 377–393. // <https://doi.org/10.1080/25751654.2024.2354951>
- Mian Z., Ware A. (2018). Renewed Nuclear Threats and the Urgency of Nuclear Disarmament. Global Governance, Vol. 24 (3), pp. 411–417 // <https://doi.org/10.1163/19426720-02403010>
- Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan (2019). Kazakhstan Ratifies the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons // <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/news/details/kazakhstan-ratifies-the-treaty-on-the-prohibition-of-nuclear-weapons>
- Mount A. (2019). Modernizing the U.S. Nuclear Triad: The Rationale for a New ICBM. The Washington Quarterly, Vol. 42 (1), pp. 171–186 // <https://doi.org/10.1080/0163660X.2019.1590050>
- Rauf T. (2017). Verification Requirements for a Nuclear Weapon-Free World. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). pp. 491–504 // <https://www.sipri.org/sites/default/files/SIPRIYB17c12sIII.pdf>
- Sokov N. (2020). New START and Beyond: The Future of U.S.-Russian Arms Control. Arms Control Today, vol. 50 (1), pp. 14–19 // <https://www.armscontrol.org/act/2020-01/features/new-start-beyond-future-us-russian-arms-control>
- United Nations (2017). Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons. New York: United Nations // https://treaties.un.org/doc/Treaties/2017/07/20170707%2011-03%20AM/Ch_XXVI_9.pdf
- United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA), (2020). Securing Our Common Future: An Agenda for Disarmament. New York: United Nations. Retrieved from <https://www.un.org/disarmament/sg-agenda/>

Авторлар туралы мәлімет:

Болат Әлібек Алмазұлы (корреспондент автор) – І. Жансүгіров атындағы Жетісу университетіндегі құқық және экономика факультетінің аға оқытушысы (Талдықорған қ., Қазақстан, E-mail: a.bolat.edu@gmail.com)

Саймова Шолпан Алтынбековна – ҚР Президенті Әкімшілігінің «Парламентаризм институты» мемлекеттік заңнама және мемлекеттік басқару орталығының бастығы (Астана қ., Қазақстан, E-mail: saimova85@gmail.com)

Сведения об авторах:

Болат Алибек Алмазович (корреспондент автор) – старший преподаватель факультета права и экономики Жетысуского университета имени И. Жансугурова (г. Талдықорған, Казахстан, E-mail: a.bolat.edu@gmail.com)

Саймова Шолпан Алтынбековна – руководитель Центра публичного законодательства и государственного управления Института Парламентаризма при УДП РК (г. Астана, Казахстан, E-mail: saimova85@gmail.com)

Information about authors:

Alibek Bolat (corresponding author) – Senior Lecturer at the Faculty of Law and Economics of the Zhetysu University (Taldykorgan, Kazakhstan, E-mail: a.bolat.edu@gmail.com)

Sholpan Saimova – Head of the Center for Public Legislation and Public Administration of the Institute of Parliamentarism under the Presidential Administration of the Republic of Kazakhstan (Astana, Kazakhstan, E-mail: saimova85@gmail.com)

Алғаш жіберілді: 13 қазан, 2024 ж.

Қайта тіркелді: 4 қараша, 2024 ж.

Қабылданды: 11 желтоқсан, 2024 ж.